

ks. Andrzej Dobrzyński

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 andrzej.dobrzynski@upjp2.edu.pl • <https://orcid.org/0000-0002-9331-8215>

MORALNE NAWRÓCENIE JAKO DROGA DO POJEDNANIA W MAGISTERIUM ŚW. JANA PAWŁA II

Pojednanie jest jednym z istotnych tematów nauczania św. Jana Pawła II oraz jego działań duszpasterskich we wspólnocie Kościoła katolickiego na płaszczyźnie kontaktów ekumenicznych i międzyreligijnych oraz na arenie międzynarodowej. Przedmiotem artykułu jest problematyka pojednania związana z obchodami Jubileuszowego Roku Odkupienia, który trwał od 25 marca 1983 roku do 22 kwietnia 1984 roku. Temat pojednania znalazł się wówczas w centrum papieskiej refleksji, a przy tym bardzo mocno zostały wypuklone dwa jego aspekty: moralny i sakramentalny, ukazujące ścisły związek pojednania z nawróceniem i sakramentem spowiedzi św. np. podczas Synodu Biskupów oraz w adhortacji apostołskiej *Reconciliatio et paenitentia*.

Dla właściwego zrozumienia tej problematyki stosowne jest zarysowanie teologicznego i historycznego kontekstu dla papieskiego nauczania uwzględniającego ścisłe połączenie wymiaru moralnego, tj. nawrócenia, z pojednaniem w Nowym Testamencie oraz w doktrynie i praktyce związanej z sakramentem pokuty. By uchwycić znaczenie nauczania Jana Pawła II związanego ze wspomnianym Rokiem Odkupienia, przypomnieć należy także nauczanie Pawła VI podczas Roku Świętego 1975, który został ogłoszony m.in. po to, by zaradzić podziałom we współczesnym Kościele. Celem artykułu jest podkreślenie, że integralnie pojęte pojednanie człowieka wierzącego z Bogiem i bliźnimi ściśle łączy się z moralnym nawróceniem, wyznaniem grzechów, pokutą, sakramentalnym przebaczeniem win i naprawieniem wyrządzonych krzywd.

Kontekst biblijny

Pismo Święte ściśle łączy pojednanie z Bogiem z nawróceniem człowieka, odrzuceniem grzechu i życiem zgodnym z Bożymi przykazaniami. W pismach św. Pawła znajdują się podstawy teologii pojednania rozumianej jako druga strona teologii odkupienia, czyli rzeczywistości widzianej przez pryzmat skutków Paschy Chrystusa¹. Stąd też teologia pojednania ma charakter chrystologiczny i soteriologiczny. Nauczanie św. Pawła dotyczące nawrócenia i pojednania należy widzieć w łączności z publiczną działalnością Jezusa opisaną w Ewangeliach. Znajdujemy w nich częste wezwanie do nawrócenia i pokuty, by na tej drodze stać się uczestnikiem królestwa Bożego, zainicjowanego przyjściem Chrystusa i przyjęciem Jego odkupienia (por. Mk 1, 15; Łk 5, 32).

Nawrócenie w pierwotnym Kościele jest drogą do pojednania z Bogiem i ludźmi (por. Dz 2, 38; 3, 19; 5, 31; 11, 18). Nie jest tylko zmianą myślenia i postawy moralnej, lecz także takim spotkaniem z osobą Chrystusa i poznaniem Jego nauki, które wpływają na radykalną przemianę człowieka i sposób dotychczasowego życia tak, że odpowiada ono wymogom wiary i powołania do świętości². Autorzy pism Nowego Testamentu precyzyjnie odróżniali nawrócenie żydów polegające na pokucie i uznaniu winy w odrzuceniu Chrystusa od nawrócenia pogan wchodzących na drogę zbawienia. Mateusz i Marek akcentowali głównie eschatologiczny wymiar nawrócenia związany z nadejściem królestwa Bożego, natomiast Łukasz przede wszystkim wymiar moralny, łączony z odpuszczeniem grzechów. Jeden i drugi aspekt nawrócenia wiążą się ze sobą, prowadząc do pojednania. Nawrócenie sprawia, że życie chrześcijanina staje się świadectwem zwycięstwa wiary, dobra i przebaczenia. Jest potwierdzeniem przejścia od starego człowieka do nowego człowieka, o czym również pisał św. Paweł (por. Ef 4, 20–24; Kol 3, 5–10)³. Rezultatem takiej przemiany, która polega na wyzwoleniu z grzechów, pogłębieniu wiary w Chrystusa i ciągłym doskonaleniu moralnym oraz kształtowaniu dojrzałego sumienia – jak uczy doktryna katolicka – jest komunika z Bogiem i z ludźmi⁴.

Święty Paweł użył terminu „pojednanie”, by określić nową relację Boga z ludzkością. Naszym pojednaniem z Bogiem jest Jezus Chrystus. Apostoł Narodów pisał:

1 Por. P. Adnès, *Réconciliation*, [w:] *Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique. Doctrine et histoire*, t. 13, Paris 1988, s. 238.

2 Por. G. Vigni, *Dizionario della Bibbia. 500 voci per capire, interpretare e meditare le Scritture*, Città del Vaticano 2016, s. 179–180.

3 Por. B. Prete, *La Conversione nei Vangeli*, „Sacra Doctrina” 11 (1966), s. 184–193.

4 Por. S. Bastianel, *Conversione*, [w:] *Nuovo Dizionario di Teologia Morale*, ed. F. Compagnoni, G. Piana, S. Privitera, Cinisello Balsamo 1990, s. 145–159; *Katechizm Kościoła katolickiego*, nn. 545, 981, 1428, 1470, 1888, 1993, 1999, 1608 i 2784.

Albowiem w Chrystusie Bóg jednał z sobą świat, nie poczytując ludziom ich grzechów, nam zaś przekazując słowo jednania. [...] W imię Chrystusa prosimy: pojednajcie się z Bogiem! (por. 2 Kor 5, 18–20).

Etyczny aspekt pojednania łączy się ściśle z osobistym nawróceniem, czyli zerwaniem z grzechem, podjęciem pokuty oraz z przebaczeniem ze strony Boga. Przybiera również wymowę metafizyczną i jakby kosmiczną. Św. Paweł napisał:

Zechciał bowiem [Bóg], aby w Nim zamieszkała cała Pełnia, i aby przez Niego znów pojednać wszystko z sobą: przez Niego – i to, co na ziemi, i to, co w niebiosach, wprowadziwszy pokój przez krew Jego krzyża (Kol 1, 19–20)⁵.

Sakrament nawrócenia i pojednania

Biblijna nauka o nawróceniu i pojednaniu przez wieki w istotnej mierze była rozwijana w związku z sakramentem spowiedzi świętej, choć oczywiście istniały także inne sposoby przeżywania i doświadczenia tych procesów np. na płaszczyźnie intelektualnej czy duchowej⁶. Od początków dziejów chrześcijaństwa Kościół miał świadomość powierzonej mu przez Chrystusa władzy przebaczenia grzechów i jednania ludzi z Bogiem (por. Mt 16, 19; 18, 18; J 20, 23). Pojednanie nie było prostym aktem, lecz raczej procesem przemiany konkretnego człowieka, w którym wyrażał on żal za grzechy, wyznawał je, naprawiał zło, którym obraził Boga, ale też zranił całą wspólnotę wierzących. We wczesnej starożytności chrześcijańskiej dominowało przekonanie, że grzech godzi w świętość Kościoła. Stąd – jak to widać u św. Cypriana (zm. 258) – publiczna pokuta grzesznika i zadośćuczynienie prowadzą do przebaczenia grzechów, pojednania z Bogiem i Kościołem. Rygoryzm zawarty w tym procesie powodował odkładanie pokuty do śmierci. Od IV wieku szerzyła się spowiedź uszna i pokuta indywidualna, a od schyłku pierwszego tysiąclecia utrwalił się zwyczaj udzielania rozgrzeszenia przed wypełnieniem dzieł pokutnych i zadośćuczynienia. W drugim tysiącleciu w Kościele łacińskim proces pojednania przybrał dość indywidualistyczną formę, w której na pierwszy plan wysuwano

5 Łaciński czasownik *reconciliare* odpowiada greckiemu *katalassein*, którego etymologia wskazuje na „zmianę” z postawy wrogiej na przyjazną. Por. O. O'Donnovan, *Reconciliation*, [w:] *A New Dictionary of Christian Ethics*, ed. J. F. Childress, J. Macquarrie, London 1998, s. 528. Szersze ujęcie podstaw biblijnych nawrócenia, por. Y. Congar, *La conversión. Étude théologique et psychologique*, „Parole et Mission” 3 (1960), s. 493–501.

6 Por. J. Morales, *Conversión y penitencia*, [w:] *Reconciliación y penitencia. V Simposio Internacional de Teología*, ed. J. Sancho et al., Pamplona 1983, s. 201–213.

postawę grzesznika i władzę rozgrzeszania kapłana, a aspekt eklezjalny był pomijany⁷.

Wstrząsem dla doktryny i praktyki sakramentu pokuty była reformacja, która negowała ustanowienie go przez Chrystusa oraz sakramentalny charakter spowiedzi indywidualnej i rozgrzeszenia, ograniczając usprawiedliwienie grzesznika do przyjęcia słowa Bożego i subiektywnego aktu wiary. Od początku XVIII wieku w wielu krajach protestanckich zanikła praktyka spowiedzi indywidualnej na rzecz spowiedzi ogólnej⁸. Sporo uwagi spowiedzi poświęcił sobór trydencki (1545–1563), podkreślając, że sakrament ten pochodzi *ex iure divino* i że Kościół ma władzę rozeznawania i odpuszczania grzechów oraz akty penitenta, tj. żal za popełnione zło, indywidualne wyznanie grzechów i zadośćuczynienie, jako proces nawrócenia tworzą materię sakramentu, a formuła rozgrzeszenia jest jego formą⁹. W ten sposób mocno została uwydatniona struktura wewnętrzna i zewnętrzna sakramentu pokuty. Subiektywna postawa grzesznika, jego uznanie popełnionych grzechów, ich wyznanie i naprawienie krzywdy poprzez sakrament przyjmują obiektywny kształt nawrócenia i pojednania. Pokuta wewnętrzna jest „duszą” nawrócenia, a sakrament spowiedzi świętej narzędziem pojednania¹⁰. Sobór trydencki położył mocny akcent na realizm grzechu, któremu winien odpowiadać proces autentycznego nawrócenia i sakramentalnego pojednania. Szczególną doktrynalną zasługą „Trydentu” jest ukazanie, że szczere wyznanie grzechów ciężkich, czyli moment stanięcia w prawdzie o sobie i o popełnionych czynach, jest organicznym elementem sakramentu pokuty koniecznym do rozgrzeszenia i pojednania.

Sobór Watykański II (1962–1965) zaś, czerpiąc inspirację z Pisma Świętego, ukazał cały Kościół jako znak i narzędzie pojednania ludzi z Bogiem¹¹. Soborowi chodziło przede wszystkim o większe uwypuklenie pojednania grzesznika z Kościołem. Z tym związany jest również społeczny wymiar grzechu indywidualnego, który nie jest tylko prywatną sprawą chrześcijanina, ponieważ kładzie się cieniem na świętości całej wspólnoty i niejednokrotnie bywa zgorzeniem dla innych. Ojcowie soborowi wskazali także kierunki odnowy liturgii pokutnej, by bardziej podkreślone zostały aspekty wspólnotowy i personalistyczny sakramentu pokuty, przybliżając go w ten sposób mentalności współczesnych ludzi¹².

7 Por. G.L. Müller, *Dogmática. Teoría y práctica de la teología*, trans. M. Villanueva, Barcelona 1998, s. 732–735.

8 Por. G.L. Müller, *Dogmática...*, dz. cyt., s. 735–736.

9 Por. G.L. Müller, *Dogmática...*, dz. cyt., s. 737–739; M. Pedros, *Necesidad de la confesión en el Concilio de Trento*, [w:] *Reconciliación y penitencia...*, dz. cyt., s. 635–640.

10 Por. G. Flórez, *Penitencia y unción de enfermos*, Madrid 1997, s. 210–213; Sobór trydencki, *Doctrina de sacramento paenitentiae*; por. *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, red. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1988, n. 455.

11 Por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, n. 1.

12 Por. M. Garrido Bonaño, *El sacramento de la penitencia en el Concilio Vaticano II*, [w:] *Reconciliación y penitencia...*, dz. cyt., s. 709–720.

Reforma sakramentu pokuty została wprowadzona przez *Ordo Paenitentiae*, które ogłoszono 2 grudnia 1973 roku. W dokumencie zaznaczono, że sakramentami pojednania obok spowiedzi świętej są także chrzest i eucharystia, mocniej tym samym ukazując, że Kościół służy jednoczeniu ludzi z Bogiem, a także ludzi między sobą. W liturgii sakramentu spowiedzi świętej wprowadzono nabożeństwo pokutne wspólnotowe, także z możliwością, pod określonymi warunkami, udzielenia ogólnego rozgrzeszenia wiernych bez indywidualnego wyznania grzechów¹³. Niestety te i inne innowacje liturgiczne zbiegły się w czasie z narastającym ideowym zamętem w życiu Kościoła oraz w teologii moralnej, co sprzyjało w wielu przypadkach nadużyciom praktykowania rozgrzeszenia ogólnego bez późniejszego wyznawania grzechów ciężkich, do czego zobowiązywały ogłoszone normy¹⁴.

Konsekwencje zamętu w teologii moralnej w XX wieku

Proces osłabienia oddziaływania moralności katolickiej można było rozpoznać w wielu obszarach życia Kościoła w drugiej połowie XX wieku. Towarzyszyło mu w znacznym stopniu zamieszanie o charakterze doktrynalnym, liturgicznym i pastoralnym w dobie posoborowej. Jan Paweł II zarysował tę sytuację w adhortacji apostołskiej *Reconciliatio et paenitentia*. Wystarczy przytoczyć kilka kwestii z tego opisu, by zdać sobie sprawę z narastającego zamętu nie tylko w świeckiej obyczajowości, lecz także w Kościele katolickim.

W teologii moralnej szerzyło się takie ujmowanie grzechu społecznego, które pomniejszało, a wręcz przekreślało odpowiedzialność indywidualną osoby¹⁵. Podobnie było z rozpowszechnianym trójpodziałem na grzechy powszednie, ciężkie i śmiertelne. Tylko ta trzecia kategoria oznaczała – według zwolenników tej teorii – opcję fundamentalną przeciw Bogu i oznaczała zniszczenie łąski uświęcającej oraz wykluczenie z przyjmowania komunii świętej. Zarówno te, jak i inne idee oraz działania wprowadzały w Kościele zamęt wzmacniany potężnymi zawirowaniami kulturowymi zainicjowanymi rewolucją obyczajową

13 Por. *Ordo Paenitentiae*, editio typica, Watykan 1974; tekst polski w: *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1981. Por. B. Mokrzycki, *Kościół w oczyszczeniu*, Warszawa 1986, s. 54–64 (Znaki Spotkania z Bogiem 2).

14 Przed ogłoszeniem *Ordo Paenitentiae* Kongregacja Nauki Wiary opublikowała *Normy duszpasterskie dotyczące udzielania sakramentalnego rozgrzeszenia ogólnego*; por. Kongregacja Nauki Wiary, *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966–1994*, red. i tłum. J. Królikowski, Z. Zimowski, Tarnów 1995, s. 43–47.

15 Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Reconciliatio et paenitentia* Ojca Świętego Jana Pawła II do episkopatu, duchowieństwa i wiernych po Synodzie Biskupów o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła, Watykan 1984, nr 16.

1968 roku. „Utrata poczucia grzechu” była charakterystyczna dla coraz szerszych kręgów społeczeństwa ulegającego sekularyzmowi, który promował humanizm oderwany od Boga i moralności¹⁶. Tendencje te oddziaływały również „w dziedzinie myśli i życia kościelnego”, prowadząc nieuchronnie do banalizowania grzechu i zła, do „zacierania kościelnego znaczenia grzechu i nawrócenia”, do „negowania osobowego wymiaru dobra i zła na rzecz uznawania jedynie ich wymiaru wspólnotowego”¹⁷.

Zamęt w dziedzinie moralności i „utrata poczucia grzechu” odbijały się również na praktyce sakramentu pokuty. Z jednej strony spadało liczebnie korzystanie ze spowiedzi indywidualnej. Nie brakowało duszpasterzy, którzy praktykowali przez długie lata udzielanie wiernym absencji ogólnych bez indywidualnego wyznania grzechów. Z drugiej strony „nigdy nie zażegnano całkowicie niebezpieczeństwa spowszedniałego rytualizmu”, który odbierał sakramentowi pokuty „pełne znaczenie i skuteczność wychowawczą”¹⁸. Sakrament ten, w którym jak w soczewce winien się skupić proces nawrócenia i pojednania katolika, stawał się coraz częściej „sakramentem” pociechy duchowej czy też tradycyjnym elementem przygotowań do świąt. Nie może być mowy o autentycznym pojednaniu bez gruntownego nawrócenia, czyli zerwania z grzechem, a także bez szczerzej oraz konkretnej poprawy.

Niewątpliwie postępujący „rozpad chrześcijańskiej koncepcji moralności” miał wpływ również na formację do kapłaństwa i życie duchowieństwa. Wspomnieć należy przy okazji, że zamęt w dziedzinie katolickiej doktryny moralnej oraz szerząca się „utrata poczucia grzechu” w łonie Kościoła katolickiego stanowiły – według Benedykta XVI – jedną z istotnych przyczyn sprzyjających przypadkom nadużyć seksualnych duchownych wobec nieletnich¹⁹.

Rok Święty 1975 poświęcony pojednaniu w Kościele

Papież Paweł VI próbował przeciwdziałać powstałej sytuacji już w pierwszej fazie doby posoborowej. Stanowiło to jeden z celów ogłoszenia Roku Świętego 1975, który był obchodzony najpierw na poziomie diecezji, a następnie Kościoła powszechnego. Głównym tematem tych obchodów była wewnętrzna odnowa i pojednanie, ponieważ to „w głębi serca leży korzeń wszelkiego dobra i, niestety,

16 Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, dz. cyt., nr 18.

17 Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, dz. cyt., nr 18.

18 Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, dz. cyt., nr 18.

19 Por. Benedykt XVI, *La Chiesa e lo scandalo degli abusi sessuali*, [w:] *Chiesa sotto accusa. Un commento agli Appunti di Benedetto XVI*, Siena 2020, s. 24–29. Trzecia część tej zbiorowej publikacji poświęcona jest sytuacji w teologii moralnej w drugiej połowie XX wieku.

wszelkiego zła; tam więc musi nastąpić nawrócenie, czyli *metánoia*, czyli zmiana orientacji, mentalności, wyboru, życia”²⁰. Paweł VI zdawał sobie sprawę, że nawrócenie jako warunek pojednania jest konieczne wewnątrz wspólnoty Kościoła naznaczonej podziałami, sporami i zamętem w dziedzinie moralności i doktryny wiary. W dobie sekularyzacji i postępu technologicznego świata, uwikłanego w konflikty i zagrożonego totalną zagładą, uwrażliwienie na moralny wymiar działania ludzkiego jawiło się również jako szczególna powinność Kościoła²¹.

W trakcie obchodów Roku Świętego Paweł VI ogłosił adhortację apostolską *Paterna cum benevolentia* poświęconą tematowi pojednania. Skupił się w niej przede wszystkim na potrzebie przewyciężenia wewnętrznych podziałów w Kościele spowodowanych zamętem doktrynalnym i moralnym, osłabieniem autorytetu papieża i biskupów oraz fałszywie rozumianym pluralizmem teologicznym, czyli na problemach prowadzących *de facto* do zamazania katolickiej prawdy o zbawieniu i w dalszej konsekwencji uniemożliwiających autentyczne pojednanie z Bogiem i z drugim człowiekiem. Paweł VI podkreślił, że potrzebna jest „etyka i dynamika pojednania” wskazująca na normę świętości, co umożliwia budowanie jedności w uprawnionej różnorodności, a nie stanowi maskowania różnic i waśni czy lansowania subiektywnych i egoistycznych dążeń lub też wzniecania podziałów²².

We wspomnianej adhortacji, a także w przemówieniach wygłoszonych podczas obchodów Roku Świętego, Paweł VI zwracał uwagę na eklezjalny wymiar moralności chrześcijańskiej. Kościół jako znak i narzędzie pojednania ludzi z Bogiem i na płaszczyźnie społecznej spełnia swą misję poprzez nie tylko obiektywny przekaz prawdy i łaski, lecz także moralne świadectwo życia wiernych. Stąd zainteresowanie sferą ludzkiego postępowania czy korygowanie subiektywnych osądów moralnych ludzi winno się łączyć z ukazywaniem zbawczego posłannictwa Kościoła. Misja Kościoła rozumianego jako „sakrament zbawienia” dla świata zależy od kondycji moralnej wiernych. Postępowanie odpowiadające chrześcijańskim zasadom moralnym jest „diakonią” na rzecz pojednania²³.

Jean Guitton, przyjaciel papieża, w książce *Paweł VI i Rok Święty. W stronę pojednania* tłumaczył, że dla uniknięcia pojednania obłudnego, formalnego, powierzchniowego, kompromisowego czy kurtuazyjnego potrzebne jest pojednanie na fundamencie prawdy. Stwierdził, że „szukanie prawdy jest ukrytą sprężyną nawrócenia”²⁴. Podkreślił przy tym, że „nawrócić się – to zmienić wysokość

20 Por. Paweł VI, List apostolski *Apostolorum limina* (24 maja 1974), rozdz. I.

21 Por. Paweł VI, List apostolski *Apostolorum limina*, dz. cyt.

22 Por. Paweł VI, Adhortacja apostolska *Paterna cum benevolentia* (8 grudnia 1974), rozdz. IV–VI.

23 Por. G. Cioli, *Coscienza ecclesiale, conversione e agire morale. Rapporto fra ecclesiologia e conversione nel magistero di Paolo VI*, Firenze 1995, s. 51, 68.

24 Por. J. Guitton, *Paweł VI i Rok Święty. W stronę pojednania*, tłum. L. Rutowska, Poznań–Warszawa 1975, s. 47.

i głębokość przez wierność dla cichej przysięgi, którą składa każde sumienie, że wbrew i na przekór wszystkiemu będzie szukać prawdy”²⁵. W pierwszym rzędzie chodzi o prawdę katolickiej wiary, ale w dalszej kolejności o prawdę w innych dziedzinach życia, które rzutują na relację z Bogiem i bliźnimi. Stąd też francuski filozof pojmował Rok Świąty jako „wysiłek podejmowany w celu pojednania umysłów”:

Nie zwycięstwo jednych nad drugimi, nie kompromis, nie pomieszanie, ale wysiłek zmierzający do pełniejszej prawdy²⁶.

Duch Święty a realizm grzechu i łaski

Jan Paweł II od początku pontyfikatu zwracał uwagę na problematykę nawrócenia i pojednania. W encyklice *Redemptor hominis* wskazał, że misja Kościoła winna być realizowana w „duchowym profilu” wyznaczonym przez sakramenty Eucharystii i pokuty, by faworyzować „stałe i coraz pełniejsze nawrócenie”. Spowiedź święta jest kluczowym momentem nawrócenia i pojednania²⁷. Odnosząc się do zanikania praktyki spowiedzi indywidualnej, podkreślił:

Chociaż więc wspólnota braterska wiernych uczestniczących w nabożeństwie pokutnym ogromnie dopomaga w akcie osobistego nawrócenia – to jednak w ostateczności trzeba, ażeby w tym akcie wypowiedział się człowiek sam całą głębią swego sumienia, całym poczuciem swojej grzeszności i swego zawierzenia Bogu...²⁸.

W kolejnych latach papież przede wszystkim nauczał o potrzebie sprawowania tego sakramentu, częstego korzystania z niego i o potrzebie formacji spowiedników. Stosunkowo często poruszał kwestię banalizowania skutków grzechu oraz kwestię nadużywania praktyki rozgrzeszania ogólnego wiernych, stwierdzając, że wyznanie grzechów ciężkich w spowiedzi indywidualnej należy do istoty sakramentu i stanowi wymóg porządku dogmatycznego²⁹.

Jan Paweł II widział swoją posługę w optyce Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, niemniej zdecydował się na ogłoszenie Jubileuszu Roku Odkupienia (1983–1984) dla uczczenia centralnej tajemnicy wiary, która dokonała się przez życie, śmierć

25 Por. J. Guitton, *Paweł VI i Rok Świąty...*, dz. cyt., s. 48.

26 Por. J. Guitton, *Paweł VI i Rok Świąty...*, dz. cyt., s. 63.

27 Jan Paweł II, Encyklika u początku papieskiej posługi *Redemptor hominis*, nr 20.

28 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, dz. cyt.

29 Por. Jan Paweł II, *Oslabienie moralnych wartości i konieczność życia sakramentalnego* (1 kwietnia 1982), [w:] *Nauczanie papieskie*, t. 5, cz. 1: 1982 (styczeń–maj), Poznań 1993, s. 487; A. Bandera, *Magisterio de Juan Pablo II sobre el sacramento de la penitencia*, [w:] *Reconciliación y penitencia...*, dz. cyt., s. 721–734.

i zmartwychwstanie Chrystusa. Hasło Roku Jubileuszowego: „Pojednanie i pokuta w posłannictwie Kościoła” nawiązywało do Roku Świętego przeżywanego osiem lat wcześniej. Te dwa jubileusze (1975 i 1983) należy widzieć w ideowej łączności³⁰. Paweł VI położył akcent na eklezjalne skutki pojednania, a Jan Paweł II na wymiar moralny życia ludzkiego. Dwóch papieży łączyła troska o prawdę wiary i ukazanie roli sakramentu spowiedzi świętej w życiu chrześcijan oraz troska o zaradzenie podziałom w Kościele.

W bulli ogłaszającej wspomniany Jubileusz Odkupienia Jan Paweł II podkreślił, że „nie ma odnowy duchowej, która nie prowadziłaby przez pokutę-nawrócenie, pojętą czy to jako wewnętrzna i stała postawa człowieka wierzącego, czy też jako praktykowanie cnót”, by żyć w jedności z Bogiem. Nawrócenie, *metánoia*, oznacza „radykalną przemianę ducha, umysłu i życia”. Szczególnym znakiem i narzędziem tej przemiany jest sakrament pojednania³¹. Stąd istotnym wydarzeniem jubileuszu był Synod Biskupów w Rzymie poświęcony tematyce pojednania i pokuty. Jan Paweł II dostrzegł, że wraz ze słabnięciem wiary zatracą się także poczucie grzechu. Jubileusz miał być według niego okazją, by wzmocnić praktykowanie i oddziaływanie sakramentu pojednania wśród wierzących i by łaska odkupienia, której owocem jest pojednanie z Bogiem, zwyciężyła nad słabością i złem moralnym człowieka³². Realizm chrześcijańskiej wiary domaga się łączenia łaski Bożej i wysiłku moralnego człowieka, tj. nawrócenia i pojednania.

Znamienną kwestią, nie bez znaczenia dla omawianego tematu, jest fakt, że pierwszy projekt encykliki o Duchu Świętym, *Dominum et vivificantem*, powstał w związku z Rokiem Odkupienia. Był gotowy na początku lutego 1983 roku³³. W pierwotnym zamierzeniu encyklika miała zostać opublikowana przed rozpoczęciem Synodu Biskupów w październiku 1983 roku³⁴. Jednak po namyśle

30 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, dz. cyt., nr 1; Jan Paweł II, *Przemówienie na zakończenie obrad II sesji plenarnej kolegium kardynalskiego* (26 listopada 1982), „L'Osservatore Romano” 3 (1982) nr. 11–12, s. 14; Jan Paweł II, *Przemówienie do Rady Sekretariatu Synodu Biskupów „Nawrócenie i godność człowieka”*, „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 3 (1982) nr 11–12, s. 25.

31 Por. Jan Paweł II, Bulla *Aperite portas Redemptori* ogłaszająca Jubileusz 1950-lecia Odkupienia, nr. 4–5, [w:] Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, t. 6, cz. 1: 1983 (*styczeń–czerwiec*), Poznań 1998.

32 Por. Jan Paweł II, *Przemówienie do Kurii Rzymskiej* (23 grudnia 1982), nr 5.

33 Kopia rękopisu (dalej: Projekt) liczy 79 stron. Na ostatniej stronie widnieje data 6 lutego 1983 roku. Do rękopisu dołączona jest karteczka, na której Jan Paweł II napisał: „Projekt do ewentualnego przepracowania. Jeśli miałby być wykorzystany (czyli ogłoszony) – to z tekstu wynika, że należałoby to uczynić przed Synodem (np. ok. 29 czerwca)”, Archiwum Ośrodka Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie, sygn. E-243.

34 Papież wyraźnie nawiązał do Roku Jubileuszowego i tematyki synodu (Projekt, s. 20–22). „Stąd też zrodziła się myśl, ażeby pracę synodu poprzedzić specjalnym rozważaniem o Duchu Świętym wedle obietnic samego Chrystusa Pana. Praca ta nie może się rozwijać inaczej, jak tylko w kierunku szerszego otwarcia na przyście Pocieszyciela, który «przekonuje świat o grzechu, o sprawiedliwości i o sędzie» (J 16, 8). Pokuta i pojednanie oznaczają ewangeliczną drogę zwycięstwa nad grzechem w mocy tajemnicy paschalnej...” (s. 77–78); por. Archiwum Ośrodka Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana

i konsultacjach papież zrezygnował z publikacji zaplanowanego dokumentu i postanowił kontynuować dalszą pracę nad encykliką o Duchu Świętym, która została ostatecznie opublikowana 18 maja 1986 roku.

Biorąc pod uwagę zasygnalizowaną genezę tej encykliki, warto do niej nawiązać, ponieważ – jak można sądzić – odzwierciedla ważny rys myśli papieża w związku z nawróceniem i pojednaniem. Problematyka drugiego rozdziału tego dokumentu: *Duch, który przekonuje świat o grzechu*, obecna także w pierwotnej wersji z 1983 roku, wskazuje, że w chrześcijańskiej perspektywie zło przewyciężone jest odkupieniem Chrystusa i miłosierdziem Boga. Pokonywanie zła dokonuje się przez prawe sumienie, które rozeznaje grzech, przez wiarę w przebaczenie, dobrą wolę, łaskę sakramentalną i pojednanie z Bogiem i bliźnim³⁵. Papież tłumaczył, że pod wpływem Ducha Świętego następuje „nawrócenie serca ludzkiego” poprzez uznanie obiektywnych norm moralnych, „nazywanie po imieniu dobra i zła” oraz zaakceptowanie ontycznej i etycznej zależności od Stwórcy. Impuls łaski Bożej spotyka się z „trudem sumienia”, który jest „wielką pracą”, czasem „bólem”, „cierpieniem”, „dynamiką” otwierania się na przebaczenie i odpuszczenie grzechów. Duch Święty działa „w każdym konkretnym fakcie nawrócenia – odpuszczenia”³⁶.

W ludzkich sumieniach dochodzi do konfrontacji *mysterium pietatis* z *mysterium iniquitatis*. Jan Paweł II zauważył jednak, że proces poważnego nadwątlenia tkanki wiary, gaśnięcia jej w życiu wielu ludzi, powoduje w efekcie odrzucenie działania Ducha. Uwidacznia się to w braku pragnienia nawrócenia i w odmowie przyjęcia zbawienia. Trwanie w grzechu i zamazywanie granicy między dobrem i złem powodują zamieranie sumień. Człowiek sam dla siebie staje się miarą – aż do negacji Boga i do wzgardzenia Jego przebaczeniem³⁷. Jan Paweł II podkreślił, że:

[...] nawrócenie w Bosko-ludzkiej głębi tajemnicy oznacza zerwanie wszelkich więzów, jakimi grzech jest powiązany w *mysterium iniquitatis*³⁸.

Pawła II w Rzymie, sygn. E-243.

35 Por. Jan Paweł II, Encyklika o Duchu Świętym w życiu Kościoła i świata *Dominum et vivificantem*, nr 31; Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, Kraków 2005, s. 15. W pierwszej wersji encykliki jest to rozdział IV, por. Archiwum Ośrodka Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie, sygn. E-243 (s. 61–79).

36 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et vivificantem*, dz. cyt., nr. 35–45. W pierwszym projekcie papież więcej uwagi poświęcił rozważaniu Hbr 9,13–14 (krew Chrystusa „oczyszcza sumienia z martwych uczynków”), por. Projekt, s. 54–56; Archiwum Ośrodka Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie, sygn. E-243. Oczyszczanie sumienia określa jako „samą głębię nawrócenia”, a odkupienie jako „źródło pełnego nawrócenia i oczyszczenia”. Zauważa, że „szczególna moc nawrócenia płynie o ofiary krzyżowej”.

37 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et vivificantem*, dz. cyt., nr. 46–48.

38 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et vivificantem*, dz. cyt., nr 48.

Nawrócenie oznacza wejście w orbitę sprawiedliwości Chrystusa wyrażonej w odkupieniu, Ewangelii, zbawczym krzyżu, Kazaniu na Górze i szczerym pragnieniu życia wiecznego³⁹.

Relatywizm moralny ugruntowywał się coraz mocniej w mentalności ludzi i oddziaływał ze wzrastającą siłą na formowanie się nowych pokoleń katolików. Papież zdawał sobie sprawę z tego, że relatywizm moralny niszczy sumienia zarówno osób świeckich, jak i duchownych. Chciał zatem przygotować w związku z Rokiem Odkupienia doktrynalny dokument, który wyjaśniłby biblijne i teologiczne fundamenty nawrócenia moralnego i potrzebę wewnętrznej przemiany, nie tylko jako odpowiedź na postępujący proces subiektywizacji norm etycznych, lecz przede wszystkim jako żywotne zadanie wynikające z chrześcijańskiej wiary, z realizmu łaski odkupienia i realizmu grzechu ludzkiego (por. 1 Kor 1, 17).

Warto przypomnieć, że w książce *Pamięć i tożsamość* Jan Paweł II zaznaczył, że encyklika o Duchu Świętym spotkała się, zwłaszcza na Zachodzie, z chłodnym przyjęciem na skutek krytyki idei oświeceniowej, odrzucającej „Boga jako Stwórcę, a przez to jako źródło stanowienia o tym, co dobre, a co złe”⁴⁰. Wskazywanie na znaczenie zasad moralnych w życiu indywidualnym i społecznym było nicią przewodnią magisterium Jana Pawła II, a encyklika *Veritatis splendor* dotycząca podstaw chrześcijańskiej moralności jest szczególnym wyrazem jego troski i odwagi, by stawić czoło problemom doktrynalnym. Powróćmy jednak do tematyki nawrócenia i pojednania związanej czasowo z Rokiem Odkupienia.

Problem kryzysu teologii moralnej w debacie Synodu Biskupów w 1983 roku

Jan Paweł II uważał, że problematyka pokuty i pojednania wybrana jako temat zgromadzenia VI Synodu Generalnego dotyka nie tylko „szczególnej części zbawczego orędzia”, a w związku z tym „pierwszorzędnego składnika życia chrześcijańskiego i tradycji katolickiej”, lecz także jest bardzo aktualna w okresie „błędzenia umysłów” i wątpienia wielu ludzi w wierze oraz popadania w rozpacz coraz większej liczby osób. Sytuacja moralnego zamętu może zostać uliczona – przynajmniej w części – „gdyby ludzie odzyskali prawdziwą wolność ducha, gdyby uznali własną naturę skłoną do złego i mieli pewną nadzieję, że od miłosierdzia Boga może przyjść światło i zbawienie”⁴¹.

39 Por. Jan Paweł II, Encyklika *Dominum et vivificantem*, dz. cyt., nr 48.

40 Por. Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, dz. cyt., s. 16–20.

41 Por. Jan Paweł II, *Temat wybrany na rok 1983 zyskał moją aprobatę*, [w:] Jan Paweł II, *Nauczanie papiejskie*, t. 4, cz. 2: 1981 (*lipiec-grudzień*), Poznań 1989, s. 159–160 (Audiencja dla Rady Sekretariatu Synodu Biskupów, 10 października 1981).

Synod Biskupów o pokucie i pojednaniu w posłannictwie Kościoła odbył się w Watykanie w dniach od 29 września do 29 października 1983 roku. Kard. Carlo Maria Martini, wprowadzając biskupów do tematu obrad, zaznaczył, że „absolutna konieczność nawrócenia wewnętrznego prowadzi do autentycznego pojednania z Bogiem i drugim człowiekiem”. Proces nawrócenia i pojednania jest szczególnym spotkaniem wolności ludzkiej i łaski Bożej – zaznaczył mówca⁴². Debata synodalna nie skupiła się tylko na dyskutowaniu o relacji nawrócenia do pojednania. Uczestnicy zgromadzenia wiele mówili o zadaniach Kościoła, by zaradzić podziałom społecznym i politycznym oraz potrzebie głoszenia miłosierdzia w różnych formach. Sporo czasu poświęcili wyjaśnieniu kontrowersji dotyczących zasad moralnych, m.in. zamieszania z powodu lansowanego przez niektórych teologów podziału na grzech ciężki i grzech śmiertelny. Podnoszono także często kwestie sakramentu pokuty, przeciwdziałania nieprawidłowościom w jego sprawowaniu czy też formacji spowiedników. Temat, wokół którego toczyła się znaczna część dyskusji, dotyczył warunków udzielania abszolucji ogólnej bez wyznawania grzechów indywidualnie. Zastanawiano się nad kwestią, czy po uzyskaniu rozgrzeszenia w takiej formie należy koniecznie wyznać odpuszczone grzechy ciężkie przy najbliższej spowiedzi indywidualnej⁴³.

Pewne grono ojców synodalnych przestrzegało przed zgubnymi skutkami, które może przynieść zamęt panujący w teologii moralnej i opieszałość w jego przewyciężaniu w łonie kościelnej wspólnoty. Warto zwrócić uwagę na kilka wystąpień, w których mówcy poruszyli kwestię konsekwencji spowodowanych panującym nieporządkiem w katolickiej doktrynie moralnej.

O zamieszanym w obszarze doktryny moralnej i konsekwencjach pastoralnych mówi m.in. bp Austin Vaughan z Nowego Yorku, który podkreślił, że istnieje konieczność jednoznacznej nauki o grzechu śmiertelnym, czyli ciężkim, a także o jego konsekwencjach w życiu ludzi i społeczności⁴⁴. Ze swej strony bp Richard Antonio Suriñach z Ponce wskazał, że większa część centrów teologicznych naucza niezgodnie z doktryną katolicką dotyczącą m.in. sztucznej antykoncepcji czy homoseksualizmu⁴⁵.

Bp Maxim Hermaniuk z Winnipeg wskazał na fałszywą duchowość, która rozpowszechnia się w Kościele, według której orędzie miłosierdzia czyni naukę o grzechu, sądzie i piekle niejako zbytęcną oraz przyczynia się do słabnącej

42 Por. G. Caprile, *Il Sinodo dei Vescovi. Sesta Assemblea Generale (29 settembre – 29 ottobre 1983)*, Roma 1985, s. 110.

43 Por. M. Alcalá, *Historia del Sínodo de los Obispos*, Madrid 1996, s. 250–252 (Biblioteca de Autores Cristianos, 564). Relacja z przebiegu Synodu Biskupów – por. „L'Osservatore Romano” 4 (1983) nr 10, s. 9–14.

44 Por. G. Caprile, *Il Sinodo dei Vescovi...*, dz. cyt., s. 183–186.

45 Por. G. Caprile, *Il Sinodo dei Vescovi...*, dz. cyt., s. 174.

praktyki spowiedzi sakramentalnej⁴⁶. Natomiast biskup kolumbijski José de Jesús Pimento Rodríguez z diecezji Manizales wezwał do odstąpienia od udzielania rozgrzeszenia grzechów najcięższych w sposób „nieracjonalny i mechaniczny”. Postulował powrót do praktyki starożytnego Kościoła, by czynić to po okresie pokuty i po nawróceniu, wyrażonych w dziełach zadośćuczynienia⁴⁷. Mówca nie skonkretyzował w swoim wystąpieniu, jakie przewinienia rozumiał pod terminem „grzechów najcięższych”.

Biskup Helsinek, Paul Verschuren, stwierdził, że również w łonie samego Kościoła, a nie tylko w świecie, można mówić o strukturach grzechu (*peccato strutturale*). Miał na myśli m.in. niedowartościowanie roli kobiet⁴⁸. Kard. Paul Zoungrou z Quadadougou w Górnej Wolcie zwrócił uwagę na problem z bezkrytycznym przyjmowaniem do seminarium kandydatów „z pewnymi słabościami”⁴⁹. Nie zaznaczył jednak wyraźnie, czy ma na myśli homoseksualistów. Kard. Jean-Marie Lustiger z Paryża i bp Joachim Wanke z Erfurtu powiedzieli, że Kościół winien pokornie wyznać błędy i słabości popełnione w przeszłości oraz w czasach dzisiejszych⁵⁰. To stwierdzenie również domagało się konkretyzacji, w jakich obszarach mamy do czynienia z instytucjonalną słabością Kościoła.

W przemówieniu na zakończenie Synodu Biskupów Jan Paweł II podkreślił, że dyskutowana tematyka nawrócenia i pojednania miała fundamentalne znaczenie dla egzystencji chrześcijan. Stwierdził, że dziedzienie nawrócenia i pokuty zagraża niebezpieczeństwem słylenia wiary i proces zanikania poczucia grzechu. Podkreślił, że grzech, który jest aktem osobistym, staje się także – na drodze analogii – grzechem społecznym i strukturalnym, co wyraża tym samym jego upowszechnienie i zakorzenienie w życiu ludzkim. Powinna temu odpowiadać analogia pokuty i pojednania, które przenikają indywidualną i społeczną mentalność, a jest wręcz przeciwnie, gdyż spada znaczenie i praktyka sakramentu spowiedzi świętej oraz utrzymuje się zamęt doktrynalny w dziedzinie zasad moralnych. Papież wskazał, że współczesnemu Kościołowi potrzeba katechezy o pokucie, ukazującej realizm zła, a także drogę nawrócenia jako podstawowy warunek pojednania⁵¹.

Debata synodalna ukazała, że skuteczna służba Kościoła na rzecz pojednania ludzi z Bogiem i między sobą wiąże się w znacznie mierze z jednoznaczną nauką i praktyką moralną, która z kolei rzutuje na przebieg procesu nawrócenia jako

46 Por. G. Caprile, *Il Sinodo dei Vescovi...*, dz. cyt., s. 149.

47 Por. G. Caprile, *Il Sinodo dei Vescovi...*, dz. cyt., s. 163.

48 Por. G. Caprile, *Il Sinodo dei Vescovi...*, dz. cyt., s. 138.

49 Por. G. Caprile, *Il Sinodo dei Vescovi...*, dz. cyt., s. 141.

50 Por. G. Caprile, *Il Sinodo dei Vescovi...*, dz. cyt., s. 154, 179.

51 Por. Jan Paweł II, *Pokuta i pojednanie są podstawowym wymiarem chrześcijańskiej egzystencji*, „L'Osservatore Romano” 4 (1983) nr 10, s. 16–17.

odrzuć grzechu i zła, poznania ich niszczącej siły oraz jako droga pokuty i zadośćuczynienia. Nawrócenie prowadzi do pojednania.

Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*

W adhortacji apostolskiej *Reconciliatio et paenitentia*, która jest efektem współpracy ojców synodalnych z papieżem, opublikowanej 2 grudnia 1984 roku, dominuje wizja Kościoła, który służy pojednaniu ludzi z Bogiem i pojednaniu podzielonego świata. Dokument składa się z trzech części: pierwsza dotyczy problematyki pojednania widzianej z perspektywy misji Kościoła w dzisiejszym świecie, drugi odnosi się do kwestii grzechu i jego przebaczenia ukazanych w świetle odkupienia, a trzeci zajmuje się nawróceniem i pojednaniem w działalności duszpasterskiej i w praktyce spowiedzi świętej.

Jeśli grzech jest przyczyną podziału – podziału między człowiekiem a Stwórcą, podziału w sercu i w jestestwie człowieka, podziału pomiędzy jednostkami i grupami ludzkimi, podziału pomiędzy człowiekiem i światem stworzonym przez Boga – to tylko nawrócenie z grzechu może doprowadzić do głębokiego i trwałego pojednania wszędzie tam, dokąd wtargnął podział⁵².

Oprócz łaski Bożej i woli człowieka konieczne jest odbudowanie „poczucia grzechu” na podstawie „odwołania do niezmiennych zasad rozumu wiary, zawsze głoszonych przez naukę moralną Kościoła”⁵³. By miało miejsce prawdziwe pojednanie potrzebne jest autentyczne nawrócenie, które nie może pozostać „wzniosłą abstrakcją”. Dlatego osoba pragnąca nawrócenia winna przejść drogę sakramentalnego spotkania z prawdą o sobie i z łaską Chrystusa. Papież potwierdził naukę soboru trydenckiego o grzechu i warunkach udzielania sakramentu pokuty, podając szczegółowe przypisy dotyczące absolucji ogólnych z koniecznością wyznania grzechów ciężkich przy pierwszej okazji spowiedzi indywidualnej⁵⁴.

Trzeba podkreślić, że dokument jest formą przeciwdziałania doktrynalnemu i pastoralnemu zamętowi i że przypomina katolicką naukę o kondycji moralnej człowieka i konieczności liczenia na Bożą łaskę. Papież podjął w nim także refleksję o społecznym wymiarze grzechu i jego skutkach w życiu wspólnoty ludzkiej.

52 Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, dz. cyt., nr 23.

53 Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, dz. cyt., nr 18.

54 Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, dz. cyt., nr 33.

W odrodzeniu serc poprzez nawrócenie i pokutę tkwi podstawowa przesłanka i pewny fundament każdej trwałej odnowy społecznej i pokoju między narodami⁵⁵.

Podsumowanie

Nauczanie Jana Pawła II dotyczące moralnego nawrócenia jako drogi do pojednania z Bogiem i między ludźmi wynikało ze źródeł biblijnych i tradycji teologicznej, a także stanowiło kontynuację magisterium papieża Pawła VI. W kontekście istniejącego zamętu doktrynalnego i podziałów szerzących się w życiu Kościoła w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych XX wieku Jan Paweł II przywołał dwa zapewnienia Chrystusa z Wieczernika dotyczące Ducha Świętego, że doprowadzi On uczniów do prawdy i przekona świat o grzechu, sprawiedliwości i sądzie (por. J 16, 8 i 13). To nawiązanie do Pisma Świętego stanowiło szczególne światło papieskiego nauczania, pozwalającego zachować chrześcijańskie spojrzenie na problematykę związku nawrócenia z pojednaniem. Autentyczne nawrócenie winno się łączyć ze stanięciem w prawdzie, wyznaniem grzechów i poddaniem się osądowi Boga, by doświadczyć Jego przebaczenia w sakramencie pokuty i pojednania. Nawrócenie i pojednanie poza prawdą i za cenę przemilczenia zła czy banalizowania grzechu będą zawsze nietrwałe i doprowadzą do konfliktów i podziałów, moralnego kryzysu i zaniku wiary. Nawrócenie, do którego jesteśmy wezwani jako ludzie wierzący, winno być osadzone na fundamencie prawdy objawionej i prawego sumienia, inspirowanego wymogami ewangelicznej moralności. Sakrament spowiedzi świętej jest niewralgicznym punktem w procesie nawrócenia, które wiedzie do pojednania z Bogiem i ludźmi. Stąd doktryna i praktyka z nim związane miały w nauczaniu Jana Pawła II szczególne znaczenie.

Wobec szerzącej się wizji pojednania bez nawrócenia, czy też przejawów „oswajania” grzechu na drodze banalizacji zła i relatywizacji zasad moralnych, Jan Paweł II podczas obchodów Roku Jubileuszu Odkupienia przypomniał, że nawrócenie jest walką z grzechem i przez to drogą do pojednania, które jest czymś o wiele głębszym niż zażegnaniem waśni i niezgody. Nie można osiągnąć pojednania z postawą obojętności moralnej i z subiektywizmem osądów etycznych czy też z usprawiedliwieniem niemoralnych czynów społeczną akceptacją dla nich. Wobec tego warto przytoczyć na zakończenie jego słowa wypowiedziane podczas modlitwy Anioł Pański 29 lutego 1984 roku, że nawrócenie:

55 Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, dz. cyt., nr 25.

[...] nie jest zapomnieniem czy zakryciem przeszłości, ale głębokim wezwaniem do radykalnej przemiany umysłu, serca i życia całego; do pójścia za Bogiem nie tym drogami, które człowiek obiera, ale tymi, po których Bóg go prowadzi.

Nawrócenie moralne jako droga do pojednania zarówno każdego z członków Kościoła, jak i całej wspólnoty jest podstawą misji, bo od realizacji tego procesu zależy autentyczne świadectwo wierności Chrystusowi, czerpiące łaskę i światło z Jego odkupienia.

Abstract

Moral conversion as a path to reconciliation in the magisterium of Saint John Paul II

The article shows that the John Paul II's teaching on the organic connection between moral conversion and sacramental reconciliation draws on biblical sources and theological tradition. John Paul II continued the magisterium of his predecessor Paul VI, countering the confusion prevailing in moral theology and in the practice of the sacrament of Holy Confession. Without clear and certain ethical principles, without recognition of grave sin and acknowledgement of responsibility for committing it, without reparation, conversion remains an empty though lofty declaration. Authentic reconciliation with God and men is achieved through moral conversion.

Keywords: John Paul II, Paul VI, Holy Confession, Conversion, Reconciliation, Moral Theology

A. Dobrzyński, *Moralne nawrócenie jako droga do pojednania w magisterium św. Jana Pawła II*, [w:] *W poszukiwaniu źródeł. Jan Paweł II o Ukrainie w Europie i inne studia*, red. Z. Zarębianka, Kraków 2023, s. 109–124 (Dni Jana Pawła II), <https://doi.org/10.15633/9788374389174.12>.